

Благица Перовић²⁴

Учитељски факултет у Призрену – Лепосавић

УТИЦАЈ СОЦИЈАЛНОГ ПОРЕКЛА НА ОБРАЗОВНА ПОСТИГНУЋА И ОБРАЗОВНЕ АСПИРАЦИЈЕ СТУДЕНАТА

Апстракт: У овом раду су изложени резултати истраживања о утицају социјалних неједнакости на образовна постигнућа и образовне аспирације студената Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици. Узорком истраживања обухваћени су сви факултети овог универзитета, при чему је истраживачку популацију чинило 266 студената. Резултати спроведеног истраживања указују да је социјална селекција изразито присутна на самом старту, тј. упису на високообразовне институције. Наиме, уочена је изразита подзаступљеност студената чији очеви и мајке имају ниже степене формалних квалификација и, истовремено, изразита надзаступљеност студената из породица чији родитељи имају више и високо образовање у односу на удео поменутих категорија становништва у образовној структури опште популације у Србији. Образовна постигнућа студената су условљена постигнутим општим успехом у средњој школи. Такође, потврђено је да материјални статус породице, образовни ниво родитеља, као и домицил студената делимично условљавају образовна постигнућа и образовне аспирације.

Кључне речи: студенти, образовање, социјална неједнакост, образовно постигнуће, образовна аспирација.

Увод

Савремено друштво од појединца стално захтева напредовање које све више зависи од образовања и способности, нарочито од знања које омогућава људима обављање одређених улога у друштву. Динамичност и велике промене, почев од технолошких, економских, културних али и свакодневног начина живота захтевају адекватно прилагођавање и припрему људи за очување

²⁴blagicaperovic@hotmail.rs

одређеног положаја у друштву или прихватање неког другог како би обезбедили егзистенцију себи и својој породици, али и одређеном друштву у целини.

Све земље у свету улажу огромне напоре да повећају количину и ниво обавезног образовања, али и школовања у целини. Тако је у другој половини XX века само у Југославији број ученика и наставника у основном образовању увећан двоструко, у средњем образовању три пута, док на вишим школама и факултетима број студената је порастао за четири до пет пута. Људи све више постају свесни великог значаја образовања у друштву, не само са становишта културног, привредног, економског и у целини друштвеног напретка, већ и у личном напредовању и побољшању свог друштвено-економског положаја, постизању богатијег личног живота али и жељеног угледа у друштву.

Резултати многих емпиријских истраживања наглашавају непосредну везу која постоји између социјалних услова и образовних постигнућа, али и често доводе у питање меритократске начине евалуације који се могу испољити на различите начине и који доприносе успеху током школовања и селекцији појединаца: „Основа концепта меритократије је веровање да постоје ограничења самих талената и да је функција образовног система да их открије како не би били изгубљени, већ да буду развијени и унапређени.“ (Jary, 2000: 380). Станоје Ивановић указује да се меритократски приступ заснива на више ставова којима се подређује и друштвена улога образовања. Он истиче да: а) образовање доприноси стицању знања, развоја способности, откривању и неговању талената и припремање младих за друштвене улоге у складу са њиховим способностима; б) индивидуалне активности и постигнућа постају предмет процењивања и шире друштвене валоризације; в) образовни резултати изражени кроз успех и нумеричке вредности одређују улогу и социјални статус појединца; и г) селекција у образовању препозната је као друштвено признат начин диференцирања и промоције јер се заснива на објективним и вредносно неутралним критеријумима (Ивановић, 2006: 55). Кроз утврђене и друштвено прихваћене механизме селекције, вредновања и одабира младих за улоге у складу са друштвеном поделом рада, образовање доприноси пожељном систему друштвеног диференцирања и социјалне селекције чиме умањује улогу других фактора.

У нашем друштву, као и у многим другим друштвима, постоје велике разлике како у социјалном, тако и у материјалном положају младих људи које су евидентне у образовању, нарочито приликом одабира средње школе и факултета. Тако се културно-образовни развој младих, гушење, подстицање и одлагање образовних аспирација доводи у чврсту везу са социјално-економским могућностима породице.

Многе друштвене науке које се баве проучавањем младих и образовања, а нарочито социологија, велику пажњу посвећују утицају социјалног порекла на образовна постигнућа и образовне аспирације,

нарочито студената, препознајући у образовном систему снажан механизам социјалне селекције. Отуда и настојање да се у раду на конкретном емпиријском материјалу провери хипотеза о међусобној повезаности социјалног порекла и образовних аспирација студентске популације.

Многи мислиоци још од античког доба покушавали су да објасне узроке социјалних неједнакости у друштву, при чему се у оквиру различитих теоријских правца у социологији различито виде узроци и облици друштвеног диференцирања људи и стратификације друштва. На пример, марксисти су основу друштвене стратификације видели у различитом економском положају људи који произилази из њиховог различитог својинског статуса над средставима за производњу, што коначно резултира и поделом друштва на класе. Функционалисти друштвену стратификацију изводе из различитог друштвеног вредновања улога које појединци обављају у друштву, па се сходно томе, друштво дели на статусне групе. Елитисти сматрају да је друштвена моћ којом располажу групе и појединци основа друштвене стратификације и по њима се друштво дели на елите и масу (Базић и Пешић, 2012: 254-271). Веома занимљиво гледиште о социјалним неједнакостима изнео је Макс Вебер. Он је дефинисао теорију о тродимензионалном груписању људи и о тродимензионалној стратификацији друштва. Први облик груписања су класе, које настају у економској сфери и у тржишно орјентисаним друштвима, тако да је основ овог раслојавања неједнака расподела друштвеног богатства. Други облик су статусне групе или сталежи а основ овог раслојавања је углед који појединци уживају у истом степену, дакле, неједнака расподела друштвеног угледа. Трећи облик су друштвене елите, у које Вебер убраја политичке странке, интересне групе, сталешка удружења итд, чији је циљ да својим руководиоцима обезбеде моћ, а активним члановима изгледе да ће постићи неке идејне или материјалне циљеве. Основ овог раслојавања јесу интереси и идеолошка уверења (Базић и Пешић, 2012: 256-258).

Неједнакости у образовању могу се манифестовати кроз различите облике и оне у васпитно-образовним установама добијају видљиву форму изражавања. По Миомиру Ивковићу, нивои испољавања социјалних неједнакости у образовању су: неједнакости на старту образовања (школовања), у обухвату школовањем, при избору школе или факултета, неједнакости услова школовања и неједнакости у успеху током школовања (Ивковић, 2004: 174).

Познате су бројне емпиријски утврђене разлике у образовном постигнућу припадника различитих слојева у друштву. Неки мислиоци за узрок неједнакости у образовном постигнућу наводе разлике у психолошком погледу, други, пак, сматрају да су пресудне разлике у језичким обрасцима и разним поткултурним карактеристикама друштвених слојева, итд. Сви поменути видови друштвених неједнакости су битни, но у овом раду ћемо се

бавити социјалним неједнакостима у образовању конкретизованим у упитаности о томе како социјално порекло студената утиче на њихово образовно постигнуће и образовне аспирације.

Методологија истраживања

Интересовања социолога и многих теоретичара из других дисциплина за проблем социјалних неједнакости, како указује Срђан Врцан, последица су чињенице „да су се у ширим међународним размјерима посљедњих година продубили процеси повећања друштвених неједнакости“ (према: Богдановић, 1987: 17). Исто тако, тежња да се испита повезаност социјалног порекла са образовним постигнућима и аспирацијама студената представља веома важну област у којој се исказују социјалне неједнакости. Услови живота студентске популације су значајни јер могу деловати двоструко – поспешујући или ограничавајући њихов развој. Млади желе да унапреде свој друштвени положај на социјалној лествици, желе да се осамостале, остваре своје професионалне аспирације, напредују на послу, у чему им од велике помоћи може бити образовање као један од најзначајнијих канала друштвене покретљивости. Када због укупног неповољног друштвеног контекста не успевају у својим амбицијама, млади су склони да боље егзистенцијалне услове потраже кроз различите видове привремених или трајних радних миграција у друштва која нуде бољу перспективу за образовно и професионално постигнуће.

На основу расположивих сазнања о утицају социјалног порекла на образовна постигнућа и образовне аспирације студената, постављена је општа хипотеза која гласи: *Социјално порекло студентске омладине утиче на њихова образовна постигнућа и образовне аспирације.*

На основу ове опште хипотезе формулисане су и следеће посебне:

- Социјално порекло студената битно утиче на избор професионално-образовног профила при избору факултета и студијских група;
- Регионално порекло студената је од великог значаја за образовно постигнуће и образовне аспирације студената и то тако што студенти који живе у руралним заједницама остварују слабије резултате у школовању и показују мање аспирација за наставак образовања;
- Образовни ниво родитеља утиче на образовна постигнућа и аспирације студената тако што деца школованијих родитеља бележе бољи успех у образовању и имају наглашеније аспирације за даље усавршавање;
- Успех у средњој школи и постигнути резултати у току студирања су од великог значаја за даљу мотивацију студената, тако да су образовне аспирације више уколико је постигнути успех у досадашњем школовању био бољи;

- Материјални статус породице битно условљава образовне аспирације студената. Студенти из породица са стабилном материјално-финансијском потпором и вишим приходима чешће се одлучују за наставак образовања;
- Начин финансирања образовања утиче на преференције по питању даљег образовања. Студенти чије школовање финансирају родитељи чешће се опредељују за наставак школовања од оних који се финансирају из других извора (зарађују за школовање, из студентских кредита и сл).

У овом раду су коришћене опште научне методе примењиване, пре свега, за дефинисање теоријског оквира истраживања и у интерпретацији добијених налаза истраживања. За прикупљање података коришћена је метода испитивања а као истраживачки инструмент употребили смо анкету која је садржала три целине. У статистичкој обради података у програму користили смо различите технике дескриптивног карактера, попут израчунавања фреквенција и средњих вредности различитих варијабли, потом и израчунавање χ^2 распореда и корелација. На тај начин имамо следећу коначну дистрибуцију узорка (Табела 1.):

Број примарних јединица		Број секундарних јединица у узорку	Број елементарних јединица у узорку			
Редни број	Град		Факултет	Студенти	Мушки	Женски
1.	Косовска Митровица	Филозофски факултет	60	19	41	III – 22 IV – 38
		Технички факултет	32	26	6	III – 10 IV – 10 V – 12
		Правни факултет	48	20	28	III – 25 IV – 23
		Природно-математички факултет	21	12	9	III – 10 IV – 11
		Медицински факултет	41	19	22	III – 9 IV – 8 V – 7 VI – 17
		Економски факултет	14	7	7	III – 5 IV – 9
2.	Лепосавић	Учитељски факултет	21	4	17	III – 5 IV – 16
		Факултет за спорт и физичко васпитање	15	12	3	III – 7 IV – 8
3.	Звечан	Факултет уметности	6	4	2	III – 2 IV – 4
4.	Лешак	Пољопривредни факултет	8	6	2	III – 3 IV – 5
Укупно	4	10	266	129	137	III – 98 IV – 132 V – 19 VI – 17

Испитивање је спроведено најпре прикупљањем информација о факултетима и студентима, а потом је обављено анкетирање студентске омладине, у периоду од 21. маја до 15. јуна 2012. године, и вршено је у групама али и појединачно уз добровољни пристанак и обезбеђену анонимност. Након фазе анкетирања студентске омладине, приступили смо обради података која се састоји из неколико фаза – логичка контрола упитника, кодирање и шифровање одговора, унос података (SPSS - Statistical Package for the Social Science), израда плана укрштања и компјутерска анализа, израда табела, укрштање података, израчунавање вредности појединих статистичких параметара.

Узорак чини 266 испитаника од чега је било 128 (48,1%) мушкараца и 138 девојака (51,9%), што је полна структура која одговара структури популације из које је биран узорак.

Увидом у добијене податке уочавамо да Универзитет у Приштини, са привременим седиштем у Косовској Митровици, похађају студенти из разних градова Србије, претежно са Косова и Метохије и Црне Горе.

Од 266 студената 240 (90,2%) је рођено у граду и само 26 (9,8%) на селу. За место рођења родитеља испитиване популације статистички показатељи су нешто другачији – 118 (44,4%) очева и 102 (38,3%) мајки је рођено на селу, а 148 очева (55,6%) и 164 мајке (61,7%) рођено је у урбаним срединама. Од свих студената који су учествовали у анкетирању највећи број се изјаснио да живи у малим градовима (до 20.000 становника) – њих 65 (24,4%). Студената који долазе из малих градова је два пута више од оних који долазе из великих градова. Исто тако, на основу добијених података констатовали смо да је највећи број студентске омладине из градова на Косову и Метохији.

Социјално порекло студентске омладине и његов утицај на образовна постигнућа и образовне аспирације студената

Структура узорка према нивоу образовања очева је следећа: завршену четворогодишњу средњу школу има 116 (43,6%), вишу школу – 74 (27,8%), факултет – 42 (15,8%), трогодишњу средњу школу завршило је 26 очева (9,8%), а најмање је очева са потпуном основном школом – 5 (1,9%) и докторским студијама – 1 (0,4%).

Уколико посматрамо статистичке податке који нам говоре о образовању мајки студената, видимо да међу испитаном популацијом далеко предњаче они чије су мајке завршиле четворогодишњу средњу школу, чак 51,5%, потом имамо 56 испитаника чије мајке поседују диплому више школе – 21,1%, завршену трогодишњу школу има 9,8%, факултет – 8,3%, потпуну основну – 7,5% и по једна мајка је без школе (0,4%) и непотпуном основном школом (0,4%).

Уколико наведене налазе о присуству деце на проучаваним високошколским установама размотримо у светлу образовне структуре опште популације добијене на попису из 2002. године, уочавамо да постотак студената чији очеви и мајке имају средње, више и високо образовање доминирају у односу на студенте чији родитељи имају нижи степен образовања. Истовремено, потпуно је супротан тренд када је реч о заступљености студената из породица са нижим степеном образовања. Из налаза о заступљености студената из породица са различитим степеном формалних квалификација сведоче о израженом механизму социјалне селекције на самом старту – при упису на високошколске установе.

1. Социјално порекло у односу на избор факултета

Резултати истраживања показују да не постоји значајна разлика између испитаника чији очеви имају различит ниво образовања по питању избора факултета. Испитаници чији су очеви пољопривредници најчешће уписују филозофски и природно-математички факултет (по 26,3%) и учитељски факултет (21,1%). Број студената чији су очеви неквалификовани и полуквалификовани радници је убедљиво најнижи (2,2%) и они су распоређени по један на филозофском, факултету техничких наука, природно-математичком, пољопривредном и правном факултету. Студенти чији су очеви квалификовани и висококвалификовани радници најчешће уписују филозофски (30,4%) и правни факултет (21,7%). Сличне резултате добијамо и када су у питању испитаници чији су очеви техничари. И они најчешће бирају филозофски (27,3%) и правни факултет (24,2%). Најзаступљенији факултет међу испитаницима чији су очеви службеници су медицински (24,5%) и правни факултет (20,4%). Деца стручњака најчешће бирају правни

факултет (36,4%). Деца занатлија и приватних предузетника најчешће уписују филозофски факултет (21,9%), али и техничке факултете (18,8%), медицински (18,8%) и природно-математички факултет (18,8%). У 25% случајева деца чији су очеви руководиоци уписују медицину. Дакле, не постоји значајна разлика у избору факултета с обзиром на занимање оца. Можемо закључити да образовање оца није у вези са избором факултета њихове деце.

На који начин занимање мајки утиче на одабир факултета испитаника и да ли постоје разлике у одабиру? И у случају повезаности поменутих варијабли, резултати показују да не постоји статистички значајна разлика у одабиру факултета с обзиром на образовање мајки. Студената чије су мајке пољопривредници највише има на филозофском факултету (40%). Учитељски факултет најчешће уписују испитаници чије су мајке неквалификовани и полуквалификовани радници (25%). Деца чије су мајке квалификовани и висококвалификовани радници најчешће уписују правни факултет (35,3%), али и филозофски факултет (23,5%). Највећи број испитаника чије су мајке техничари уписује факултет техничких наука (29,7%), као и правни факултет (21,6%). Деца чије су мајке службенице готово у изједначеном проценту уписују филозофски, технички, медицински и правни факултет. Студената чије су мајке стручњаци има највише на правном факултету (35,7%), али и на филозофском факултету (21,4%). Филозофски факултет је најчешћи избор и деце чије су мајке занатлије и приватници (27,3%), али и руководиоци (33,3%).

Дакле, иако бисмо очекивали да образовање родитеља утиче на избор факултета, добијени су потпуно супротни резултати. Они показују да образовање родитеља није у вези са избором факултета њихове деце. Дакле, нека друга варијабла је та која утиче на избор образовања младих.

2. Социјално порекло студентске омладине и његов утицај на образовна постигнућа и образовне аспирације студената

У спроведеном истраживању претпоставили смо да образовни ниво родитеља утиче на образовна постигнућа и аспирације студената тако што деца школованијих родитеља бележе бољи успех и имају наглашеније аспирације, што ћемо сада и проверити. На основу табела 2 и 3, анализирамо на који начин ниво образовања родитеља утиче на аспирације студената.

Табела 2. – Разлике у образовним аспирацијама студената с обзиром на степен образовања оца

Образовање оца	Шта планирате након завршетка факултета						Укупно
	Да даље наставим школовање	Да наставим да се бавим науком	Да се запослим	Да почнем сопствени посао	Да одем у иностранство	Да се оженим/удам	
Потпуна основна школа	2	0	3	0	0	0	5
	40,0%	0,0%	60,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100%
Трогодишња средња школа	6	0	17	1	1	1	26
	23,1%	0,0%	65,4%	3,8%	3,8%	3,8%	100%
Четворогодишња средња школа	31	9	64	6	2	4	116
	26,7%	7,8%	55,2%	5,2%	1,7%	3,4%	100%
Виша школа	21	9	34	6	3	1	74
	28,4%	12,2%	45,9%	8,1%	4,1%	1,4%	100%
Факултет	12	5	19	1	3	2	42
	28,6%	11,9%	45,2%	2,4%	7,1%	4,8%	100%
Укупно	72	23	137	14	9	8	263
	27,4%	8,7%	52,1%	5,3%	3,4%	3,0%	100%

$$\chi^2 = 13,37, \rho = 0,861$$

Не постоји значајна разлика међу студентима у образовним аспирацијама, а с обзиром на степен образовања оца ($\chi^2 = 13,37, \rho = 0,861$). Највећи број студената, без обзира на ниво образовања очева, након завршетка факултета желе да се запосли. Такође, велики број студента, а опет без обзира на ниво образовања оца, након завршетка факултета желе да наставе школовање. Остале категорије аспирација су мање заступљене.

Настојали смо да проверимо да ли исто важи и за мајке, те смо исту анализу поновили, али овог пута уместо образовања оца, проверили смо однос варијабли: образовање мајки и образовне аспирације студената.

Табела 3. – Разлике у образовним аспирацијама студената с обзиром на степен образовања мајке

Образовање мајке	Шта планирате након завршетка факултета						Укупно
	Да даље наставим школовање	Да наставим да се бавим науком	Да се запослим	Да почнем сопствени посао	Да одем у иностранство	Да се оженим/удам	
Потпуна основна школа	4 20,0%	1 5,0%	14 70,0%	0 0,0%	1 5,0%	0 0,0%	20 100%
Трогодишња средња школа	4 15,4%	0 0,0%	19 73,1%	2 7,7%	0 0,0%	1 3,8%	26 100%
Четворогодишња средња школа	42 30,7%	10 7,3%	70 51,1%	7 5,1%	4 2,9%	4 2,9%	137 100%
Виша школа	17 30,4%	10 17,9%	25 44,6%	3 5,4%	0 0,0%	1 1,8%	56 100%
Факултет	4 18,2%	3 13,6%	8 36,4%	2 9,1%	4 18,2%	1 4,5%	22 100%
Укупно	71 27,0%	24 9,1%	137 52,1%	14 5,3%	9 3,4%	8 3,0%	263 100%

$$\chi^2 = 69,63, \rho = 0,000$$

Постоје статистички значајне разлике у образовним аспирацијама студената с обзиром на степен образовања мајке ($\chi^2 = 69,63, \rho = 0,000$). Највећи број студената, без обзира на степен образовања мајки, након завршеног факултета жели да се запосли. Следе аспирације ка наставку школовања. Разлика се јавља када је у питању категорија: наставак бављења науком. Из табеле кростабулација (табела бр. 6) видимо да студенти чије мајке имају вишу школу и факултет у знатно већем проценту (17,9% и 13,6%) него студенти чије мајке имају неко ниже образовање желе да се баве науком по завршетку факултета.

Генерално, број студената који се одлучују за наставак образовања и бављење научном делатношћу је у порасту код оних студената чије мајке имају виши ниво образовања, иако се убедљиво највећи број опредељује за запослење након дипломирања. Врло мали удео испитане популације жели да оснује сопствени посао, оде у иностранство или да се уда/ожени. образовање очева није се показало као битно када су у питању образовне аспирације њихове деце.

Регионално порекло студентске омладине и његов утицај на образовна постигнућа и аспирације

Од 266 студената 240 (90,2%) за место рођење истиче град, а 26 (9,8%) их је рођено на селу. Већ сада уочавамо огромну неједнакост у погледу доласка студената из урбаних, односно руралних средина. Видимо да је виши степен школовања доступнији популацији која долази из градских средина. Не постоји статистички значајна разлика међу испитаницима који имају различито место порекла (мало село, средње село, велико село, приградско насеље, мали град, средњи град, већи град, велики град), а по питању успеха на факултету. Дакле, место порекла није детерминанта која утиче на успех на факултету.

Видећемо има ли значајних разлика када је у питању однос просечне оцене досад положених испита и одабира факултета. Једнофакторска анализа варијансе (АНОВА) показује да постоји разлика у постигнућу на факултету (просечна оцена) у зависности од уписаног факултета. А тестом вишеструког поређења (Post Hoc Test) добијамо следеће резултате: испитаници који студирају филозофски факултет имају бољи просечан успех у односу на испитанике са учитељског факултета, природно-математичког и правног факултета. Разлике још постоје када је у питању медицински факултет. Наиме, студенти овог факултета имају статистички значајно боље постигнуће у односу на студенте природно-математичког факултета и правног факултета.

Уколико посматрамо образовне аспирације студената у односу на место њиховог рођења (село/град), највећи број испитаника рођених на селу се одлучује да након завршетка основних академских студија пронађе посао (половина испитаника – 13), једна трећина, њих шест је одговорило да би даље наставили школовање, док је овај однос другачији за студенте рођене у граду јер се знатно већи број одлучује за даљи наставак школовања и бављење науком. Не постоји значајна разлика међу студентима различитих образовних аспирација по питању успеха на факултету, тако да регионално порекло (домицил) студената није од пресудног значаја за њихово образовно постигнуће. Међутим, оно утиче на образовне аспирације студената тако што се деца очева рођених на селу углавном одлучују за запослење, а групација оних чији су очеви пореклом из града је за даље образовање. Домицил студената утиче и на образовне аспирације и на образовна постигнућа студената.

Постигнути општи успех у досадашњем образовању и његов утицај на образовна постигнућа и образовне аспирације студената

Установљено је да је општи успех међу испитаном популацијом следећи: одличан је био 91 (34,2%) студент, највећи број чине они испитаници који су у средњој школи били врлодобри – 147 (55,3%), добрих је 22 (8,3%) и у узорку је био само један студент (0,4%) са довољним општим успехом.

Ове резултате посматрали смо у односу на просечну оцену досад положених испита на факултету. Постоји статистички значајна позитивна корелација општег успеха у средњој школи и просечне оцене досада положених испита ($\rho = 0,183$, $p = 0,003$). Дакле, што је успех у средњој школи био бољи то је просечна оцена на факултету виша. Како висина корелације спада у категорију ниских, ова повезаност није чврста, но истичемо да је она значајна. Затим, анализирали смо и однос успеха студената на факултету у односу на планове студената након дипломирања. Резултати анализе показују да разлике међу студентима различитих образовних аспирација постоје када је у питању просечно постигнуће на факултету. Како из табеле у којој су приказани резултати једнофакторске анализе варијансе (АНОВА) само видимо да разлика постоји. Тестом вишеструког поређења (Post Hoc Test) дошли смо до закључка да они студенти који након завршеног факултета желе да наставе школовање имају бољи успех на факултету у односу на оне који након завршетка факултета желе да се запосле и да започну сопствени посао. Између осталих категорија нису пронађене статистички значајне разлике.

Из досад наведеног видимо да се постигнути успех у средњој школи, као и на факултету, правилно одразио на образовна постигнућа и аспирације студената. Наиме, што су постигнути резултати у средњој школи бољи, то су евидентније разлике у просечним оценама на факултету. Исто тако, аспирације студената су знатно израженије уколико је постигнути успех у досадашњем школовању био бољи.

Материјални статус породице и његов утицај на образовне аспирације студената

Проучавање социјалног порекла студената, а самим тим и избор факултета или прецизније, његов утицај на избор, постигнућа и аспирације студената разматрана је и кроз једну јако значајну компоненту – економски статус породице студената. Предност појединаца које воде порекло из породица са високим економским статусом, поред материјалних средстава за наставак образовања има и могућност избора студија у складу са својим

жељама, интересовањима и аспирацијама. За разлику од њих, студенти која долазе из сиромашнијих средина и са лошим економским статусом, своје жеље усклађују са материјалним могућностима породице. Економски статус породице разматран је кроз неколико индикатора: а) социоекономска структура породице (број чланова, запосленост родитеља, месечни приходи); и б) оцена материјалног положаја породице од стране студената.

Анализом и интерпретацијом података добијених емпиријским истраживањем социјалног порекла студентске омладине, утврдићемо да ли и на који начин материјални статус породице условљава образовање и аспирације студената.

Број чланова у породицама се креће од једног до 13, при чему је највећи број испитаника окарактерисао своју породицу као петочлану, њих 99 (33,5%), потом следе студенти чије породице имају четири члана – 85 (32%), 44 (16,5%) испитаника је одговорило да су њихове породице шесточлане, 18 (6,8%) чине трочлане, 14 (6,3%) су седмочлане породице. Међу испитаном популацијом њих 9 (3,4%) живи у осмочланим породицама и надаље се број студената знатно смањује.

Од 260 чланова испитане популације убедљиво је највећи број оних чији су очеви запослени (57,1%), а потом 10,5% студената живи у породицама у којима очеви имају привремено запослење, 2,5% студената су деца очева који повремено раде на сезонским пословима и очеви 18,4% испитаника су незапослени. Мајке студената су у још неповољнијем положају у односу на очеве, јер чак 30,5% испитаника истиче да њихове мајке нису у радном односу. На другом месту су они чије мајке имају стално запослење (32,2%), а потом 18% је оних студената чије су мајке привремено радно ангажоване и на сезонским пословима раде мајке 19,3% студената. Могућности породице да обезбеди основне услове за школовање деце могу се сагледати и преко просечног месечног прихода који је у великој мери пресудан за потребе студената. Минимална месечна свота новца породица студената је 3.000 динара, а максимална 350.000 динара. На ово питање је одговорило 148 (93,8%) студената, при чему претпостављамо да су остали то схватили као проверу њиховог имовног стања или су без прихода и зато нису хтели да други у њима препознају „сиромашне“ студенте.

Бавили смо се и проценом материјалног положаја породица од стране студената. Добијени су следећи резултати: 218 (82%) испитаника материјални положај своје породице оцењује просечним, 40 (15%) – испод просека и 7 (2,6%) сматра да је њихов материјални положај изнад просека, породица има изванредна примања и самим тим тако процењују и материјални положај породица.

Генерално, студенти Универзитета у Приштини у огромној већини живе у породицама просечних примања, а таквог су и материјалног положаја. Исто тако 66,2% (170) анкетиране студентске популације је на

буџету државе, а самофинансирајући начин финансирања студија карактеристичан је за 85 (32%) студената. Оно што је такође интересантно за ово испитивање јесте да се највећи број студената – 182 (68,4%) изјашњава да се током студирања издржава новцем који добијају од својих родитеља. На другом су месту они који имају стипендије, али и родитељи помажу – 42 (15,8%), затим они који сами зарађују 38 (11,7%). Само 8 (3%) студената се током студија издржава уз помоћ стипендије коју примају.

У истраживању смо настојали да утврдимо да ли висина месечних прихода у породици има пресудни значај за планове испитаника. Резултати показују да не постоји статистички значајна разлика у образовним аспирацијама испитаника с обзиром на просечна месечна примања породица испитаника. Дакле, аспирације нити расту нити опадају зависно од просечних месечних прихода породице.

Табела 4. – Разлике у образовним аспирацијама испитаника с обзиром на процену материјалног положаја породице

Материјални положај породице	Шта планирате након завршетка факултета						Укупно
	Да даље наставим школовање	Да наставим да се бавим науком	Да се запослим	Да почнем сопствени посао	Да одем у иностранство	Да се оженим/удам	
Испод просека	14 35,0%	2 5,0%	21 52,5%	1 2,5%	1 2,5%	1 2,5%	40 100%
Просечан је	57 26,1%	22 10,1%	115 52,8%	9 4,1%	8 3,7%	7 3,2%	218 100%
Изнад просека је	1 14,3%	0 0,0%	2 28,6%	4 57,1%	0 0,0%	0 0,0%	7 100%
Укупно	72 27,2%	24 9,1%	138 52,1%	14 5,3%	9 3,4%	8 3,0%	265 100,0%

$$\chi^2 = 41,22, \rho = 0,000$$

Када је реч о оцени материјалног положаја породице од стране студената огромну већину чине – 218 (82,3%) је оних чији је материјални статус породице просечан, 40 (15,1%) оцењује положај породице испод просека и 7 (2,6%) јединица узорковања сматра да живе у породицама надпросечног материјалног положаја. Постоји значајна разлика међу испитаницима који на различит начин процењују материјални положај своје породице а у односу на образовне аспирације након завршеног факултета. Опет највећи број испитаника без обзира на материјални статус жели да се запосли након завршетка факултета. Међутим, они који материјални статус

своје породице процењују као изнад просечан у 57,1% случајева желе да након завршеног факултета започну свој бизнис. Број оних који желе да након факултета започну сопствени бизнис је много нижи код осталих категорија студената.

Да бисмо у потпуности проверили хипотезу неопходно је утврдити на који начин извор финансирања студената утиче на њихове образовне аспирације. Подаци нам говоре да се 176 (66,2%) студената финансира из буџета државе, а на самофинансирању бележимо 85 (32%) испитаника. Оних којима родитељи плаћају школарину је 4 (1,5%) и имамо само једног студента који за школовање зарађује личним радом. Међутим, оно што нас је највише интересовало јесте однос начина издржавања током студија и образовних аспирација. Постоје значајне разлике у образовним аспирацијама, с обзиром на начин издржавања током студија ($\chi^2=52,27$, $p=0,000$). Студенти који се школују само од стипендије или од стипендије и уз помоћ родитеља у највећем броју случајева желе да наставе школовање. Међутим, они који се школују добијајући новац од родитеља или уколико га сами зарађују желе да се након факултета што пре запосле. Из наведеног можемо рећи да претроставка о утицају материјалног статуса родитеља (породице) на образовне аспирације студената може бити делимично прихваћена.

Закључна разматрања

Резултати истраживања о условљености образовног постигнућа и образовних аспирација социјалним пореклом су следећи:

1. Не постоји статистички значајна разлика у одабиру факултета, а с обзиром на занимање и образовање родитеља. Међутим, иако према овим резултатима не постоји изражена социјална селекција, присуство деце из породица различитог образовног статуса, тачније, поређењем удела група студената формираних према образовању очева и мајки, са уделом становништва са одређеним степеном образовања на нивоу опште популације, показује изразиту диспропорцију. Наиме, група студената из породица са нижим степеном формалних квалификација (до нивоа трогодишње средње школе) је присутна у знатно нижој пропорцији, него што износи удео становништва са таквим образовањем у општој популацији. Истовремено, испитаници чији родитељи имају средње, више или високо образовање су заступљени са знатно већим уделом у испитиваној популацији него што је забележено присуство становништва са поменутиим степеном образовања у укупној популацији становништва Србије. Диспропорција је нарочито видљива у случају студената који долазе из породица са вишим и високим образовањем.

2. Не постоје разлике међу студентима различитог порекла с обзиром на успех на студијама. Дакле, и студенти из града и студенти са села имају

слично постигнуће на факултету. Испитивањем односа – место рођења родитеља и образовних постигнућа студената добијени резултати показују да је место рођења оца од важности за постигнуће студената на факултету. Боље постигнуће (већу просечну оцену) имају студенти чији су очеви пореклом из града. Порекло мајке није се показао као битан фактор за успех студената на студијама. Међутим, место рођења родитеља има утицај на образовне аспирације испитаника. Студенти чији родитељи воде порекло са села лимитирани су бројним околностима па се најчешће одлучују да након окончања студија потраже посао. Другачији је случај са онима чији родитељи воде порекло из урбаних средина – они имају све неопходне услове да даље наставе школовање или се пак баве науком и у будућем периоду.

3. Ниво образовања оца и мајке нису у статистички значајној вези са постигнућем студената на факултету. Затим, ниво образовања оца није у статистички значајној вези са образовним аспирацијама студената усмереним на период након завршеног факултета. Једино је ниво образовања мајке у статистички значајној вези са образовним аспирацијама деце. Наиме, студенти чије мајке имају више образовање имају веће аспирације ка наставку школовања од студената чије мајке имају нижи степен формалних квалификација.

4. Образовна постигнућа студената на факултету јесу у статистички значајној позитивној корелацији са постигнутим општим успехом у средњој школи. Дакле, бољи успех у средњој школи значи и бољи успех на факултету. Исто тако, образовне аспирације студената су веће уколико је бољи успех у досадашњем школовању, па се они студенти који су постизали боље резултате у досадашњем школовању опредељују за даље бављење науком и образовањем, а осталима је првенствени циљ добити посао.

5. Просечни месечни приход није у статистички значајној вези са образовним аспирацијама студената. Међутим, процена материјалног статуса породице од стране студената јесте у вези са њиховим образовним аспирацијама. Наиме, они студенти који су материјални статус породице проценили као изнадпросечан у 57% случајева желе да након завршетка факултета оснују свој приватан бизнис. Очигледно је да висока примања имају родитељи који се баве приватним бизнисом, те и њихова деца желе да живе истим стилем живота. Посебно су нас интересовали начини финансирања студената и издржавања током студија и њихов утицај на мотивацију испитаника. Утврђено је да они испитаници које школују родитељи или сами зарађују за своје школовање желе да се након факултета што пре запосле, док они студенти који се финансирају из стипендија желе да наставе школовање.

Литература

- Базић, Ј. (2012): *Друштвени аспекти образовања: прилози за Социологију образовања*, Београд: Институт за политичке студије и Учитељски факултет у Призрену – Лепосавић
- Базић, Ј., Пешић, М. (2012): *Социологија*, Учитељски факултет у Призрену – Лепосавић
- Berković, E. (1990): *Mladi i nejednakost*, Beograd: Ekonomski institut i Centar za istraživačku, dokumentacionu i izdavačku delatnost predstavnitva konferencije SSOJ
- Богдановић, М. (1987): *Друштвена неједнакост и вертикална друштвена покретљивост*, Београд: Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду
- Богдановић, М. (1991): *Вертикална друштвена покретљивост - Србија крајем осамдесетих*, Београд: Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду
- Богдановић, М. (1992): Међугенерацјска друштвена покретљивост, *Социологија 2*
- Болчић, С., Милић, А. (2002): *Србија на крају миленијума: какво је то друштво?*, Београд: Институт за социолошка истраживања, Филозофског факултета у Београду
- Видојевић, З. (2009): *Социјалне неједнакости, демократија и развој*, Београд: Институт друштвених наука, vol. 16, број 2
- Вуковић, В. (1994): *Покретљивост и структура друштва*, Београд: ИКСИ
- Георгијевски, П. (1993): *Једнакост образовних шанси – теорија или идеологија у социологији образовања*, Београд: Друштвене науке, број XVI
- Grgin, T. (1986): *Školska dokimologija: proučavanje i merenje znanja*, Zagreb: Školska knjiga
- Dolenc, D. (2008): *Snimka Lisabonskog procesa: izvori nejednakosti u obrazovanju*, Zagreb: Institut za društvena istraživanja
- Ђорђевић, Ж. (1988): Однос нараштаја у светлу економског и демографског развоја, *Социјална политика*, број 9–11.
- Ivanov, J. (1999): *Образовање и професионално – животна афирмација дипломираних студената*, Niš: Filozofski fakultet.
- Ивановић, С. (1997): *Социологија и образовање*, Јагодина: Учитељски факултет.
- Ивановић, С. (2006): *Друштвени развој и образовање*, Јагодина: Учитељски факултет.

- Ивковић, М. (2004): *Социологија и образовање: Одабране теме*, Врање: Учитељски факултет.
- Ivanov, J. (1995): *Образовна структура становништва Југославије*, *Sociologija*, 37 (3) : 369–382.
- Клеут, М. (2008): *Научно дело од истраживања до штампе*, Нови Сад: Академска књига.
- Коковић, Д. (1994): *Социологија образовања*, Нови Сад: Матица Српска.
- Kuba, L., Koking, DZ. (2003): *Методологија израде научног текста*, Podgorica: CID
- Петровић, Ј. (2011): *Огледи о образовању у Србији: поглед на скрајнута питања*.
- Поповић, М. и други (1967): *Друштвени слојеви и друштвена свест*, Београд: Центар за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду.
- Сиромаштво: Тамна страна месеца*, часопис Бизнис&Финансије, број 55, доступно на: <http://www.bifonline.rs/tekstovi.item.320/siromastvo-tamna-strana-meseca.html> [приступљено 25.5.2012]
- Филд, С., Кучера, М., Понт, Б. (2010): *Нема више неуспешних: десет корака до једнакоправности у образовању*, Београд: Службени гласник.
- Flere, S. (1973): *Образовање за све?*, Beograd: Duga.
- Flere, S. i други автори (1989): *Образовање и друштвене противрећности*, *Marksističke teme*: Niš.
- Haralambos, M., Heald, R. (1979): *Увод у социологију*, Zagreb: Globus.
- Свејић, С. (2000): *Опадање друштва у процесу dualnog strukturiranja, Раџи ход, Србија у трансформационим процесима*, Beograd: Filip Višnjić.
- Чичкарић, Ј. (2006): *Друштвене промене и генерацијска политика*, Београд: Рад

Blagica Perovic

Teacher Training Faculty in Prizren – Leposavic

SOCIAL IMPACT ON THE ORIGIN OF EDUCATIONAL ACHIEVEMENT AND STUDENT EDUCATIONAL ASPIRATIONS

***Summary:** This paper presents the results of research on the impact of social inequity in educational achievement and educational aspirations of students of the University of Pristina, with a temporary headquarters in Kosovska Mitrovica. The sample includes all the faculties of the University, where the research population consisted of 266 participants. The results of the research indicate that social selection is very apparent from the start, ie. enrollment in higher education institutions. Specifically, there is a striking under-representation of students whose fathers and mothers have lower levels of formal qualifications and, at the same time, strong over representation of the students from families whose parents have higher education compared to the population share of these categories in the educational structure of general population in Serbia. The educational achievements of students were affected by the general success achieved in high school. Also, it was confirmed that the financial status of the family, the educational level of the parents, as well as non-resident students are partly responsible for educational achievement and educational aspirations.*

Key words: students, education, social inequity, educational achievements, educational aspirations.